

τοῦ δόγματος τούτου ἀναφαίνονται εἰς τὰ ἔπη τὰ ὁποῖα ἔψαλλον αἱ Πελειάδες ἐν Δωδώνῃ· «Ζεὺς ἦν, Ζεὺς ἐστί, Ζεὺς ἔσεται· ὦ μεγάλε Ζεῦ». Μετὰ χιλίων καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν παρέλευσιν ἡ ἐνόητος τοῦ θεοῦ τούτου ὑποφώσκει ἐκ διαλειμμάτων εἰς τὰ ὁμηρικὰ ἔπη. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς τύρβης τῶν ἀναρίθμων θεῶν οὗς εἰκονίζει ὁ ποιητὴς οὐ μόνον πάντοτε παρῆσθη τὸν Δία ὡς τὸν κατ' ἐξοχὴν θεὸν ἀλλὰ πολλάκις διακρίνει αὐτὸν δι' ἀπλῆς τῆς λέξεως θεός. Ὁ Ἀγαμέμνων ἀπολογούμενος διὰ τὴν προᾶξιν ἐκείνην ἧτις ἐπήγαγε τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως λέγει ὅτι δὲν εἶναι αὐτὸς αἴτιος τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ Ζεὺς καὶ Μοῖρα καὶ Ἐρινύς, οἱ ἐμβαλόντες εἰς τὰς φρένας αὐτοῦ ἄγριον ἄτην καὶ ἐπιφέρει· «Ἄλλὰ τί κεν ρέξαιμι ; θεὸς διὰ πάντα τελευτᾷ» καὶ ἡ Ἐλένη βαβαιοῖ· «Ἄτὰρ θεὸς ἄλλοτε ἄλλω Ζεὺς ἀγαθὸν τε κακὸν τε διδοί· δύναται γὰρ ἅπαντα». Καὶ ἄλλαχοῦ ὁ ποιητὴς, περὶ Διὸς ὁμιλῶν, λέγει· «Θεὸς δὲ τὸ μὲν δώσει, τὸ δ' εἰσεί, ὅτι κεν ᾧ θυμῷ ἐθέλη· δύναται γὰρ ἅπαντα».

Παρὰ τῷ Διὶ τούτῳ ἀναφέρονται εἰς τὰ ὁμηρικὰ ἔπη θεοὶ πολυάριθμοι, οὐχὶ δὲ ὁμοειδεῖς. Τινὲς ἐτιμῶντο ὡς φυσικὰ στοιχεῖα, ἀπρόσωπα, οἷα ἡ Γῆ καὶ ὁ Οὐρανός. Ἄλλοι ἐθεραπεύοντο ὡς φυσικὰ καὶ ἠθικὰ στοιχεῖα, ἀλλ' ἤδη προσωποποιηθέντα, οἷον ὁ Ἥλιος, ἡ Σελήνη, ἡ Ἄτη, ἡ Λιτὴ καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἄλλοι τελευταῖον δὲν ἐλατρεύοντο εἰμὴ ὡς πρόσωπα λαλοῦντα, δρῶντα καὶ πολυτρόπως ἀναμυγνόμενα εἰς τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, οἷον ὁ Ἑρμῆς, ἡ Ἥρα, ἡ Ἀφροδίτη ὁ Ἄρης καὶ οἱ τοιοῦτοι, ἐν οἷς κατελέγοντο οἱ κράτιστοι τῶν θεῶν. Ἐκ τῶν διδομένων τούτων ὑποφαίνεται ὅτι ἡ ἑλληνικὴ πολυθεΐα διεπλάσθη, ὅπως καὶ ἡ τῶν ἄλλων Ἀρίων καὶ Σημιτῶν, πρῶτον ἐκ τοῦ καταμερισμοῦ τῆς θείας δυνάμεως εἰς ἰδίας ὑποστάσεις καὶ δεύτερον ἐκ τῆς βαθμιαίας προσωποποιήσεως τῶν ὑποστάσεων τούτων.

Τὰ κατὰ πρῶτον θεοποιηθέντα φυσικὰ στοιχεῖα, ἐνῶ ἔτι οἱ Ἄριοι διέτριβον εἰς τὰς ἀρχαίας οἰκῆσεις, ὑπῆρξαν πιθανώτατα ἡ Γῆ, ἧτις διὰ τῶν αὐτοφυῶν αὐτῆς καρπῶν ἔτρεφεν αὐτούς τε καὶ τὰ κτήνη αὐτῶν· ὁ Οὐρανός, ὅστις διὰ τῶν ὑετῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἀκτίνων ἐξωποιοεῖ καὶ ἐθάλαπε τὴν γονοποιὸν τῆς Γῆς δύναμιν. Ὅπως ἐν τῇ Ἰνδικῇ Dyâus καὶ Prithivi, ἦτοι Ζεὺς καὶ Γῆ, ὑπῆρξαν αἱ ἀρχαιόταται θεότητες ἃς ὕμνησαν πολλάκις τὰ βεδικά ἔπη, οὕτω καὶ ἐν Ἑλλάδι ὁ ὕμνος τῶν Πελειάδων τῆς Δωδώνης, ἅμα δοξολογήσας τὸν Δία ὡς ἀναρχον καὶ ἀτελεύτητον, ἐπέλεγε· «Γὰ καρποὺς ἀνίει, διὸ κλήξετε ματέρα Γαῖαν». Ὁ δὲ Οὐρανός, ὁ ἐκδηλούμενος διὰ λέξεως ἧτις εἶναι αὐτὴ ἡ σανσκριτικὴ Varuna ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ὅμηρου ἐκ παραλήλου πρὸς τὴν Γῆν, ἐπὶ ὄρκου ὅστις ἐλογίζετο δεινότατος καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς θεοῖς «Ἴστω νῦν τόδε Γαῖα καὶ Οὐρανὸς εὐρὺς ὑπερθεν, καὶ τὸ κατειβόμενον Στυγὸς ὕδωρ, ὅς τε μέγιστος ὄρκος δεινότατός τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσιν». Βαθμηδὸν ὁμως καὶ κατ' ὀλίγον ὁ Οὐρανός ἤρχισεν ἐμφανιζόμενος καὶ ἐπανερχόμενος εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Διὸς ἀπὸ τοῦ ὁποῖου κατ' ἀρχὰς ἀπεχωρίσθη, διότι ὁ Ζεὺς ἀνέλαβε τότε πολλὰ τῶν παλαιοῦν προσόντων καὶ σὺν τοῖς ἄλλοις τὴν κυριότητα αὐτοῦ τοῦ Οὐρανοῦ, ἐν αἰθέρι καὶ νεφέλῃσιν. Ἄλλ' ἡ Γῆ ἐξηκολούθησε λατρευομένη ὡς Γῆ, καὶ ἀποῦ ἐπροσωποποιήθη ὡς Δημήτηρ=Γῆ μήτηρ. Ἐν τῇ Ἰλιάδι ὁ Ἀγαμέμνων ὁμνυε· «Ἴστω νῦν Ζεὺς πρῶτον, θεῶν ὕπατος καὶ ἄριστος, Γῆ τε καὶ Ἥλιος καὶ Ἐρινύες». Ἐν Σπάρτῃ ὑπῆρχεν ἱερὸν Διὸς, καὶ Γῆς. Οἱ Σμυρναῖοι καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Μαγνησίας ὠμνον πρὸ πάντων Δία καὶ Γῆν. Εἰς τὰς τρεῖς ταύτας περιστάσεις βλέπομεν τὸν Δία ἀναλαμβάνοντα τὸ ἀξίωμα ὁπερ εἶχε παραχωρήσει πρὸς καιρὸν τῷ Οὐρανῷ. Ἴδια δὲ Γῆς ἱερά ὑπῆρχον μέχρι τῶν τελευταίων ἡμερῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ ἐν Δελφοῖς ἀναφέρονται